Kisemlősök

búvár zsebkönyvek

Móra

SCHMIDT–GÉMES

Kisemlősök

BÚVÁR ZSEBKÖNYVEK

MÓRA FERENC KÖNYVKIADÓ

ÍRTA SCHMIDT EGON

RAJZOLTA GÉMES PÉTER

A BORÍTÓT URAI ERIKA TERVEZTE

Az emberek nagy többsége nem rokonszenvez az apró emlősökkel, a denevérekkel, cickányokkal, egerekkel és társaikkal. Egyesek „félnek", mások „irtóznak" tőlük – teljesen alaptalanul. Érdekes, hogy azért akadnak közöttük olyan fajok is, például a sün vagy a mókus, amelyek az előbbiekkel ellentétben általános népszerűségnek örvendenek, és számos gyermekmese főhőseivé váltak.

Tény, hogy az apró emlősök nem mindegyike szívesen látott vendég a mező- és erdőgazdaságban. Akadnak közöttük olyan fajok – például a mezei pocok vagy a hörcsög –, amelyek egyes években elszaporodva jelentős anyagi kárt is okozhatnak. Ellenük természetesen küzdenünk kell, elsősorban a biológiai védekezés lehetőségeivel. A baglyok, ölyvek, vércsék, a róka, a görény és társaik töltik be a természet ősi rendje szerint azt a szerepet, hogy „kordában tartsák" az apró rágcsálók tömegeit. Ezt a természetes egyensúlyt a nagy monokultúrák létesítésével és a ragadozók oktalan pusztításával az ember sajnos már rég megbontotta. Az ősi állapot visszaállítása ma már lehetetlen, de azért továbbra is azon kell lennünk, hogy a kártevőnek minősülő apró emlősök ellen elsősorban azok természetes ellenségei vegyék fel a harcot. Az ölyvek, baglyok és társaik még ma is a legeredményesebb pocokpusztítók.

Mi pedig próbáljuk meg túltenni magunkat azon az ellenszenven, melyet valósággal belénk neveltek még gyermekkorunkban. Lássuk meg bennük is a természet más fajokkal egyenértékű tagjait, hogy ha erdőn és mezőn járva, véletlenül találkozunk valamelyikükkel, jó érzéssel gondoljunk az avarban motozó hegyes orrú cickányra vagy a hosszú farkú egérre.

1. Négyujjú elefántcickány (Petrodromus tetradactylus). Az elefántcickányok csak Afrikában élnek. Kis termetű, egér vagy legfeljebb patkány nagyságú állatok. Orruk hosszú, ormányszerűen megnyúlt, fülük viszonylag nagy. A négyujjú elefántcickány apró állatka, szeme nagy, bundája sárgás vörhenyesbarna. Lába, különösen a hátulsó pár, feltűnően hosszú. Hazája Afrika keleti és déli része. Erdőkben, bokros-fás területeken él, de – bár nemcsak éjszaka, hanem nappal is mozog – ritkán kerül szem elé, oly ügyesen bujkál az avar és a fű között. Tanyája földi üregekben, öreg fák gyökerei között van. Mozgásterülete viszonylag kicsi. Tápláléka különböző rovarokból, hangyákból, pókokból áll, ezeket a fű között kutatva szedi össze. Veszély esetén hátulsó lábaival „dobol”, majd villámgyorsan rejtekébe surran. Menekülés közben néha hangos, síró kiáltást hallat. Viselkedésmódjáról, a szaporodás és fiókanevelés körülményeiről alig tudunk valamit, holott az elefántcickányok helyenként nagyon gyakoriak. Legfőbb ellenségeik a különböző baglyok és ragadozó madarak.

2. Foltos elefántcickány (Rhynchocyon cirnei). Nagyobb, mint az előbbi faj. Hátán és oldalain a csíkokba rendeződött fekete-fehér foltozás igen jellegzetes. Bajuszszálai, mint az elefántcickányoknál általában, hosszúak. A Kongó északi folyása és a Zambezi mentén elterülő erdőkben él. Éjszaka és nappal egyaránt jár zsákmány után. Táplálékát az avarban és a fű között élő különböző apró rovarok, csigák és más állatok alkotják.

3. Fürge vidracickány (Potamogale velox). Nyújtott testű állatka, szőre felül csokoládébarna, alul fehéres. Orra az elefántcickányokéval ellentétben széles, a tövében vaskos, rövid szőrű, farka oldalról lapított, a vízben való kormányzásra szolgál. Közép-Afrika erdős mocsaraiban és folyóiban él. Rovarokkal, halakkal, békákkal táplálkozik.

I. tábla

1

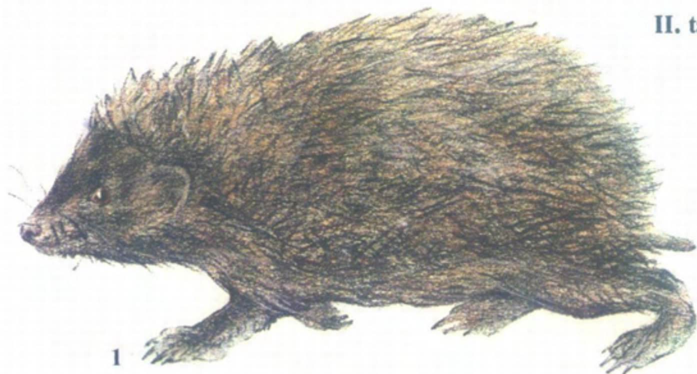

2

3

1. Sün (Erinaceus europaeus). Legnagyobb rovarevő emlősünk. Legszembetűnőbb rajta a hátoldalát borító tüskeruha. A tüskék száma kb. 16 000. Feje és hasoldala durva szőrrel borított, orra megnyúlt. Veszély esetén erős bőrizmai segítségével gömb alakúra húzza össze magát, tüskéi ilyenkor körben az ellenség felé merednek. A legészakibb részektől eltekintve egész Európában él, hazánkban a hegy- és dombvidéken éppen úgy megtaláljuk, mint az alföldi nagy kultúrterületeken vagy a Hortobágy szikes legelőin. Elsősorban éjszaka jár zsákmány után, a nappalt rejtekében összehúzódva, bokor alatt, gyökerek vagy rőzserakás között tölti. Tápláléka gyakorlatilag minden elérhető élőlény, kezdve a csigáktól, férgektől, rovaroktól egészen a békákig és különböző apró emlősökig. Megöli és elfogyasztja a mérges kígyókat is! Téli álmot alszik. Párzási ideje március–áprilistól egészen augusztusig elhúzódik, az ellési idő május és szeptember közé esik. Jól elrejtett és puhán bélelt fészkében a nőstény 5–6 heti terhesség után 2–10 (többnyire 6–7) fiókát ellik. Ezek eleinte csupaszok és vakok, hátoldalukat puha, fehér tüskék borítják. Közöttük bújnak ki a végleges tüskék, melyek négy hét alatt fejlődnek ki. Ezt követőleg a fehér „gyerektüskék" kihullanak. A sün a kertekben, gyümölcsösökben, erdőszéleken rengeteg rovart pusztít el, ezért feltétlenül hasznos. Védett.

2. Fehér sün (Erinaceus algirus). Valamivel kisebb, mint a mi sününk, lábai hosszabbak, tüskéi világosabb színűek, fülei viszont nagyobbak. Elterjedési területe Afrikából átnyúlik Spanyol- és Franciaország tengerparti részeire is. Életmódja a közönséges sünéhöz hasonló, téli álmot azonban hazájának éghajlati viszonyai miatt nem alszik.

3. Kapföldi sün (Erinaceus frontalis). Afrika déli felén élő sünfaj. Külsejében az előbbiekre emlékeztet, de orra és alsótestének, valamint lábainak szőrzete fehér színű.

1

2

3

1. Vakond (Talpa europaea). Föld alatt élő, rovarevő emlősünk. Teste hengeres, a nyak nem vékonyodik el, fülkagylója hiányzik, szeme csökevényes. Mellső lábai erős ásólábakká módosultak. Bundája mélyfekete, de néha szürke vagy fehér példányok is akadnak. Európa legnagyobb részén elterjedt, hazánkban a sík- és dombvidéken egyaránt közönséges. A jól ismert vakondtúrások föld alatti zsákmányszerző útjairól árulkodnak. Elsősorban gilisztákat, rovarlárvákat fogyaszt, de a járataiba kerülő apró emlősöket is megtámadja. A növények gyökereit nem rágja, oda csak az ott élő lárvák miatt megy. Téli álmot nem alszik. Tavasszal párzik, a nőstény 4–6 heti vemhesség után 4–6 fiókát ellik, melyek 5–6 hetes korukban már önállóak, és új járatokat készítenek. Védett.

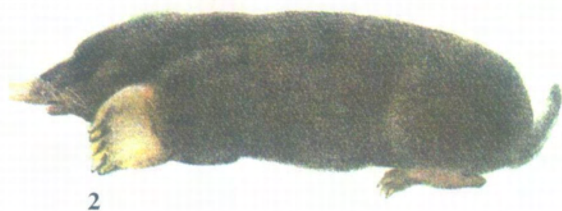
2. Földközi-tengeri vakond (Talpa caeca). Az előbbihez nagyon hasonló, de orra hosszabb, és az ásólábak szőrzete csaknem fehér. Dél-Európában, elsősorban Spanyolországban és a Balkánon él.

3. Spanyol pézsmacickány (Desmana pyrenaica). Testalkata a vakondéra emlékeztet, de annál mozgékonyabb. Farka a végén lapított, orra megnyúlt, szemei rendkívül kicsinyek. Hátulsó lábai feltűnően nagyok. Bundája felül sötétbarna, alul ezüstfehér, a mellen sárgás árnyalattal. Az Ibériai-félsziget északi felén, főként hegyi patakokban, mocsaras, nedves réteken találjuk. Éjszakai állat. Zsákmányát – kígyókat, csigákat, piócákat és rovarokat – elsősorban a vízben szedi össze. Szaporodásmódját még nem ismerjük kielégítően.

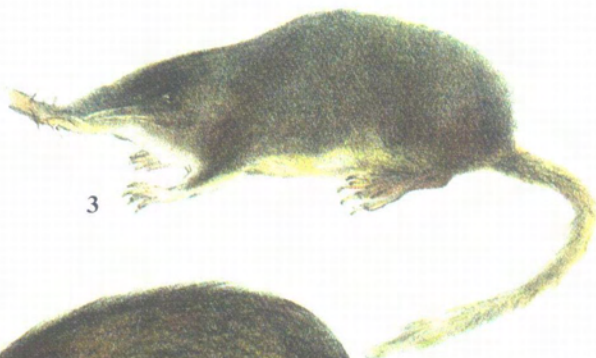
4. Keleti pézsmacickány (Desmana moschata). Az előbbi fajnál jóval nagyobb, bundája felül inkább szürkésbarna. A Szovjetunió európai területein, a Fekete-tengertől északkeletre él, ahol értékes prémje miatt 1929–1940 között több helyen mesterségesen telepítették meg.

1

2

3

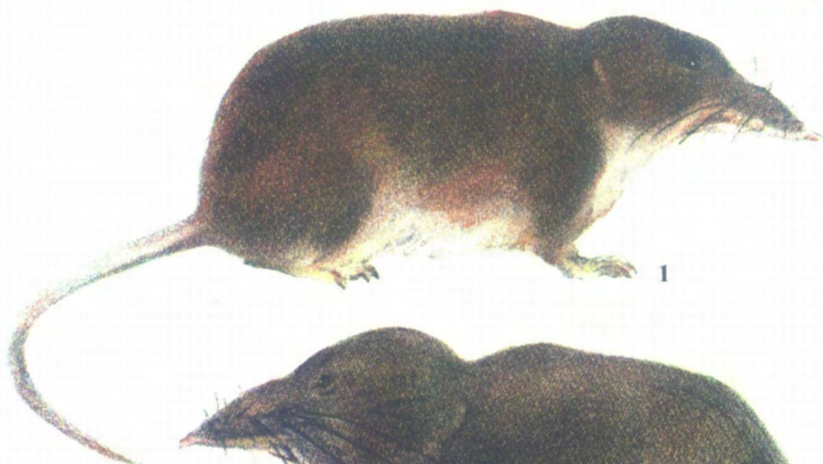
4

1. Erdei cickány (Sorex araneus). A cickányok apró termetű rovarevő emlősök. Rövid életűek, téli álmot nem alusznak. Az erdei cickány egyike a legközönségesebb hazai fajoknak. Bundája felül általában sötétbarna, alul szürkésfehér. Fogai vörös hegyűek, a felső egy hegyű fogak száma 5. Ez utóbbi valamennyi Sorex fajra érvényes. Az erdei cickány Európa legnagyobb részén elterjedt, hazánkban a nedvesebb talajú erdőkben, nádasok környékén mindenütt gyakori. Főként éjjel keresi csigákból, rovarokból, férgekből álló táplálékát. Megöli a pocok- vagy egérfészekben talált fiókákat is. Állandóan mozog, hosszú orrával szimatolva kutat zsákmány után. Tavasszal és nyáron párosodik, a nőstény 3–4 alkalommal 6–8 fiókát ellik. Védett.

2. Havasi cickány (Sorex alpinus). Körülbelül akkora, mint az erdei cickány. Farka viszonylag hosszú. Bundája felül sötét barnásszürke, alul szürkésbarna, de az állat egészében véve egyszínűnek tűnik. Európában csak a magasabb hegyekben, elsősorban az Alpokban és a Kárpátokban él, ahol 500 és 2500 m között főleg a fenyvesek lakója. Hazánkban még nem mutatták ki, de előfordulása az ország nyugati határai mentén, elsősorban Kőszeg vidékén valószínű. Az osztrák oldalon a határ mentén gyűjtötték. Életmódja nagyjából megegyezik a többi Sorex fajéval. Vadászterülete viszonylag kicsi, a lakásául szolgáló üregtől nem távozik messzire. A baglyok gyakori zsákmánya.

3. Álarcos cickány (Sorex caecutiens). Kisebb termetű, mint az erdei cickány. Bundája felül vörhenyesbarna, alul piszkosfehér, ez a szín az oldalakra is felhúzódik. Európában északon, északkeleten terjedt el, de foltszerűen előfordul Lengyelországban is. Életmódja nagyon kevéssé ismert, és így csak feltételezni tudjuk, hogy elsősorban a tajga és a tundra, valamint a magas hegységek lakója.

IV. tábla

1

2

3

1. Törpe cickány (Sorex minutus). A legkisebb hazai emlősállat, testhosszúsága 40–55 mm. Felül szürkésbarna, alul világosszürke. Európában az Ibériai-félsziget kivételével úgyszólván mindenütt előfordul. Hazánkban elsősorban a nedvesebb helyeket kedveli, gyakori például a Kis-Balatonon és a Hortobágy mocsaras részein. Nappal és éjszaka egyaránt jár zsákmány után. Magas cincogó hangja gyakran hangzik fel a fű közül. A párosodási időszak hosszú, tavasztól egészen a nyár derekáig tart. A nőstény növényi anyagokból készített fészkében 4–10 fiókát szül. A törpe cickány rokonaihoz hasonlóan rendkívül falánk, és mindent elfog, amivel csak meg tud birkózni. Tápláléka főként különböző rovarokból, csigákból, gilisztákból áll. Télen gyakran pajtákba, kazlak alá húzódik. Védett.

2. Apró cickány (Sorex minutissimus). Még kisebb, mint a törpe cickány. Korábban csak a Szovjetunió ázsiai területeiről ismerték, de legújabban Finnországban is megtalálták. Erdőkben él, ahol főként éjszaka jár zsákmány után, de a többi cickányhoz hasonlóan néha nappal is előbújik rejtekéből. Apró rovarokkal, férgekkel táplálkozik.

3. Kisded cickány (Suncus etruscus). A föld legkisebb emlősállata. Súlya mindössze 1,5–2 g. Bundája egyszínű barnás, kiálló, feltűnően hosszú szőrszálakkal, melyek különösen a farkon szembetűnőek. Nagy fülkagylói kiállnak a bundából. Fogai apró termetéhez képest rendkívül fejlettek, fehérek. Európában csak a déli részeken, főként a tengerpartok közelében él, hazánkban nem fordul elő. Bokrosokban, kultúrterületeken, kertekben tanyázik. Éjszaka jár zsákmány után, a nappalt gyökerek között, öreg kőfalak repedéseiben készített vackában tölti. A nőstény a nyár folyamán hozza világra 5–7 fiókáját. Tápláléka különböző apró rovarokból, csigákból, férgekből áll. Gyakran felbukkan a lakóházak környékén is.

V. tábla

1. Közönséges vízicickány (Neomys fodiens). A hazai cickányfajok legnagyobbika, testhossza 78–95 mm, a farok 49–68 mm. Fogai vörös hegyűek, a vízicickányok felső egyhegyű fogainak száma 4. Bundája tömött, színezete rendkívül változékony, a hátoldalon barnás vagy feketésbarna, alul piszkosfehér. Farka alsó oldalán, a középvonalban, sörtetaraj húzódik egészen a hegyéig. A közönséges vízicickány csaknem egész Európában előfordul. Nevének megfelelően csak vizek környékén, hazánkban főként a Dunántúlon él, az Alföldön jóval ritkább. Kitűnően úszik és bukik, táplálékának egy részét a víz alatt szerzi meg. A tartózkodásra szolgáló üreget is a vízpartba vájja, néha egerek vagy pockok járatait foglalja el. Lakásának rendszerint több kijárata is van, ezek közül egy mindig a víz színe alatt nyílik. Áprilisban-májusban párzik, a nőstény az üreg mélyén mohából és fűszálból gondosan elkészített fészkében évente kétszer-háromszor 5–6 fiókát ellik. Ezek 15–18 napig vakok, és csak 7 hetes korukban válnak önállókká. A vízicickány tápláléka rendkívül változatos, gilisztákat, különböző rovarokat, lárvákat, csigákat és apró halakat zsákmányol. Általában éjszaka jár táplálék után, de különösen csendes erdei patakok mentén nappal is találkozhatunk vele. Meglehetősen rejtve mozog, inkább sűrűn hallatott csicsergő hangja árulja el. Védett.

2. Miller vízicickánya (Neomys anomalus). Alig kisebb az előző fajnál, amelyhez egyébként is nagyon hasonlít. A farka alsó oldalán levő sörtetaraj azonban csak a hegye felé látható. Hátulsó lábai általában kisebbek, a lábak szélén levő sörteszegély is alacsonyabb, mint a közönséges vízicickánynál. Európai elterjedése nem olyan egyenletes, mint az előbbi fajé. Hazánkban patakok, tavak mentén sokfelé megtalálták. Gyakori például a Kis-Balatonon, különösen a mocsaras szigeteken és a gátak közelében. Életmódja és szaporodása hasonló az előbbi fajéhoz. Védett.

1

2

1. Mezei cickány (Crocidura leucodon). Valamivel kisebb, mint az erdei cickány. Felül barna, alul fehéres, a két szín éles határral válik el egymástól. Mindhárom itt ismertetett Crocidura fajra jellemző, hogy a farok szőrzetéből magánosan álló, hosszabb szálak merednek ki. Fogaik fehérek, a felső egy hegyű fogak száma 3. A mezei cickány Európában főként a középső és nyugati részeken él. Hazánkban kultúrterületeken, mezei bokrosokban, kertekben található legnagyobb számban. A nappalt egérlyukban vagy más alkalmas rejtekhelyen tölti, éjszaka jár zsákmány után. A nősténynek évente 6–8 kölyke születik. Amikor a kicsinyek már kilátogatnak a fészekből, néha anyjuk és egymás farka tövébe kapaszkodva, „karavánt" alkotva haladnak előre. A mezei cickány táplálékа főként rovarokból áll. Védett.

2. Keleti cickány (Crocidura suaveolens). Hasonlít az előbbihez, de kisebb termetű, és a hát, has színezete nem éles határral, hanem fokozatosan olvad egymásba. Európában a középső, keleti és déli tájakon él. Hazánkban gyakori, főként a mezőgzadasági kultúrákat, mezőket, kerteket látogatja. Gyakran különböző épületekbe is behúzódik. Tanyája földi lyukban, farakások vagy rőzsekupacok alatt van. Szaporodása valószínűleg nincs pontos időszakhoz kötve, mert az év minden szakában találtak már fiókákat. A téli elléseket épületek belsejében tanyázó példányoknál észlelték. A nőstény egy-egy alkalommal 5–10 csupasz és vak kölyköt ellik. Különböző férgeket és rovarokat fogyaszt. Védett.

3. Házi cickány (Crocidura russula). Színezetében a keleti cickányhoz hasonlít, de annál nagyobb. Farka viszonylag hosszú. Európában a nyugati és déli részeken él, hazánkban még nem mutatták ki. Erdőszéleken, kertekben, bokrosokban tanyázik, de gyakran felbukkan épületek belsejében is. Elsősorban éjszaka mozog, de ahol nem zavarják, nappal is jár rovarzsákmánya után.

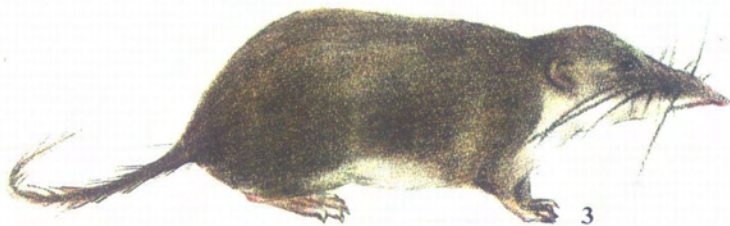
VII. tábla

1

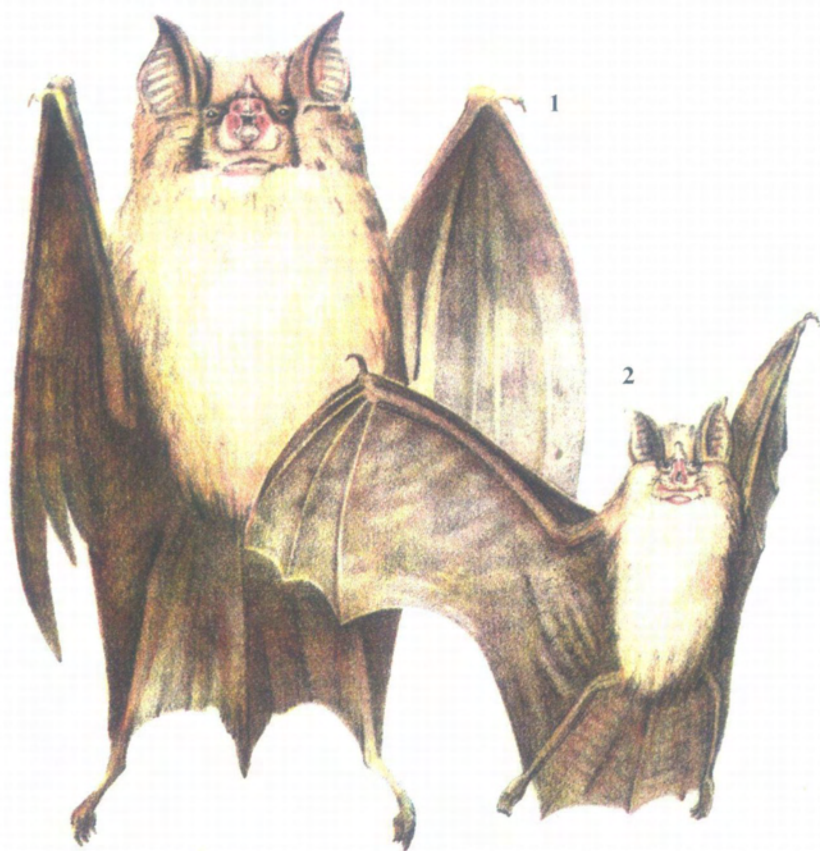
2

3

1. Nagy patkósorrú denevér (Rhinolophus ferrumequinum). A patkósorrú denevérek külön családot alkotnak. Az orrnyílást patkó alakú bőrszegély veszi körül, fülfedőjük hiányzik. A nőstények évente egyetlen kölyköt szülnek. A nagy patkósorrú denevér a legnagyobb a három hazai faj közül. Szárnyterpesztése 320–380 mm, az alkar hossza 57–59 mm. Európában a középső és a déli részek lakója. Hazánkban elsősorban a hegyvidékekről ismerjük. Rendszerint barlangokban tanyázik, ott is telel, de nyáron épületek padlásterében is felbukkan. Áprilistól októberig mozog. Röpte viszonylag lassú, általában alacsonyan vadászik. Párzási ideje ősszel kezdődik, de a petesejt csak tavasszal termékenyül meg. A nyári hónapokban kölykezik. Tápláléka különböző repülő rovarokból áll. Védett.
Ismeretes, hogy a denevérek milyen jól tájékozódnak a sötétben. Repülés közben ultrahangokat bocsátanak ki, melyek az útjukba eső tárgyakról és a repülő rovarokról visszaverődnek. Spallanzani, olasz tudós a 18. században ezt szellemes kísérlettel igazolta. A denevérek soha nem ütköztek azokba a csengőkkel ellátott drótszálakba, melyeket sötét szobában feszített ki.

2. Kis patkósorrú denevér (Rhinolophus hipposideros). Jóval kisebb, mint az előbbi faj, szárnyterpesztése 220–260 mm. Az alkar hossza 37–41 mm. Testsúlya mindössze 3–10 gramm. Színezetében a vörhenyes árnyalat kevéssé érvényesül. A fiatalok, mint az előbbi fajnál is, szürkék. Európában kicsit északabbra is megtalálható, mint a nagy patkósorrú denevér. Magyarországon mindenfelé előfordul, de sok sehol sincs belőle. A telelő példányok is mindig magányosan lógnak a barlangok sziklafalán. Telelése októbertől március-áprilisig tart. Ősszel párzik, a megtermékenyülés azonban e fajnál is csak tavasszal következik be. A nőstények a kölykezés idején, rendszerint júniusban, védett padlásokra húzódnak. A gyűrűzések szerint csak kis körzetben kóborol. Éjszaka repülő rovarokkal táplálkozik. Védett.

1
2

1. Közönséges denevér (Myotis myotis). Nagy testű denevérfaj, szárnyterpesztése 390–420 mm. Füle hosszabb 25 mm-nél. Színezete vörhenyesbarna, a felnőtt állatok hasoldala sárgás árnyalatú. Európa középső és déli tájain él, hazánkban a Dunántúlon és az Északi-középhegységben gyakori. Barlangokban, sötét padlásokon tanyázik. Este viszonylag későn repül ki, és hajnalban korán tér vissza rejtekébe. A gyűrűzések eredményei szerint a hazai állomány jelentős része szlovákiai barlangokban telel. 200–250 km-nyire is elvándorol. Ősszel párzik, a nőstények tavasszal termékenyülnek meg, és május-júniusban szülnek. Nagy testű lepkékkel, cserebogarakkal táplálkozik, így mező- és erdőgazdaságilag jelentős hasznot hajt. Védett.

2. Hegyesorrú denevér (Myotis blythi oxygnathus). Valamivel kisebb, mint az előbbi faj. Füle rövidebb 25 mm-nél. Színezete a közönséges denevéréhez hasonló, de a hasoldal mindig fehér vagy szürkésfehér árnyalatú. Európában a melegebb, déli és középső tájakon él. Hazánkban a legközönségesebb denevérfaj, mely különösen az Alföldön gyakori. Októberben mészkőbarlangokba húzódik, ahol néha több ezer példány van együtt. Telelőhelyét április-májusban hagyja el, nyáron barlangokban vagy padlástereken tanyázik. A gyűrűzések eredményei szerint a Budapest környéki barlangokból elsősorban a Duna–Tisza közére vonul. Szaporodásmódja és táplálkozása nagy vonalakban azonos a közönséges denevérével. Védett.

3. Csonkafülű denevér (Myotis emarginatus). Kisebb termetű faj, szárnyterpesztése 270–280 mm. Fülkagylója hátulsó szélén mély bemetszés van, ezt a fülfedő hegye nem éri el. Bundája vörhenyesbarna, alul világosabb. Európa középső és déli tájain él, hazánkban néhány középhegységből ismert. Télire barlangokba, pincékbe húzódik. Szívesen bújik sziklarepedésekbe. Védett.

IX. tábla

1

2

3

1. Kései denevér (Eptesicus serotinus). Nagyobb testű denevéreink közé tartozik, szárnyterpesztése 340–360 mm. Európában az északi részek kivételével mindenütt előfordul, hazánkban egyike a legközönségesebb denevérfajoknak. Nyáron padlásokon, ablaktokok mögötti résekben, templomtornyokban tanyázik, télire is hasonló rejtekhelyet keres fel, barlangokba csak ritkán húzódik. Pihenőhelyét csak jóval napnyugta után hagyja el. Erdőszéleken, kertekben, sőt a városi utcákon is vadászik. Kölykezés idejére a nőstények alkalmas padlásokon, „gyermekszobában" gyűlnek össze. Utcán vadászgató példányai nyáron a nyitott ablakon át néha a szobába tévedhetnek, de onnét mihamar ki is repülnek. Védett.

2. Korai denevér (Nyctalus noctula). Egyike a legnagyobb denevérfajoknak, kiterjesztett szárnya 350–400 mm. Bundája rövid szőrökből áll, vörhenyes színezetű. Európában csak a legészakibb tájakon hiányzik, hazánkban mindenütt előfordul. Nyáron faodúkban tanyázik, ahol rendszerint több példány van együtt. Jellegzetesen cincogó hangjuk a denevérek lakta odút hamar elárulja. Nagyon korán vadászni kezd, ősz elején néha a déli órákban is láthatunk magasban szállldosó példányokat. Röpte ügyes, fordulatokban gazdag. Faodúkban, épületekben telel, barlangokba nem megy. A gyűrűzések eredményei szerint nagyobb távolságokra, 700–900 km-nyire is elvándorol. A nősténynek nyár elején két kölyke van. Védett.

3. Szőröskarú denevér (Nyctalus leisleri). Az előbbinél kisebb faj. A vitorla alsó fele a kar mentén sűrű szőrrel fedett. Európának főleg a keleti részein él, hazánkban nem gyakori. Erdős vidéken, faodúkban tanyázik. Védett.

4. Óriás korai denevér (Nyctalus lasiopterus). A legnagyobb európai denevérfaj. Szárnyterpesztése 600 mm. Hazánkban eddig három példánya került elő. Védett.

X. tábla

1

2

3

4

1. Pisze denevér (Barbastella barbastellus). Kis termetű faj, szárnyterpesztése 260–280 mm. Színezete majdnem fekete. Fülének és orrának alakja rendkívül jellemző. Európában csaknem mindenütt él, hazánkban egyes középhegységekből ismerjük. Tornyokban, pincékben, padlásokon, fák elálló kérge mögött tanyázik. Este korán kezd vadászni, főként a fák koronái körül szállldos. A hideg iránt nem túlzottan érzékeny, már a tél végén kijárogat rejtekéből. Évente két kölyke van. Apró rovarokkal él. Védett.

2. Hosszúfülű denevér (Plecotus auritus). Körülbelül akkora, mint az előbbi. Füle hosszú, bundája vörösesbarna. Európában úgyszólván mindenütt előfordul, nálunk főképpen a hegyvidéken él. Faodúkban, padlásokon, tornyokban tanyázik, télire barlangokba húzódik, ahol mindig magányosan alszik, hosszú füleit szárnyai alá simítja. Nyáron 1–2 kölyke van. Védett.

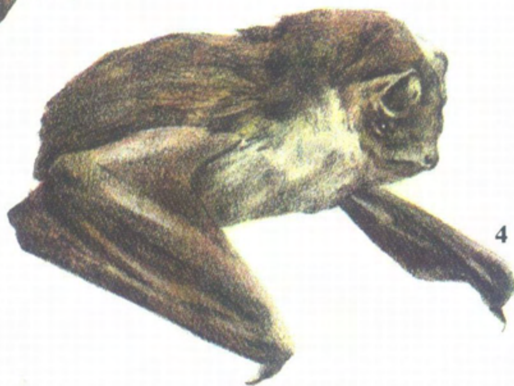
3. Szürke hosszúfülű denevér (Plecotus austriacus). Az előbbi fajhoz nagyon hasonló, de bundája szürkés. Európában a középső és a déli vidékeken él, hazánkban mindenütt közönséges. Padlásokon, tornyokban tanyázik. Télen a barlangokat keresi fel, vagy valami alkalmas pincébe húzódik. Pihenőhelyét csak a sötétség beállta után hagyja el, de hosszú, előreálló füleiről röptében is felismerhető. Rovarokkal táplálkozik. Védett.

4. Hosszúszárnyú denevér (Miniopterus schreibersi). Közepes nagyságú denevér, szárnyterpesztése 310–330 mm. Fülei feltűnően kicsinyek. Európa középső és déli tájain él, hazánkban a barlangok környékén találjuk. Néha pincékben, romokban is előfordul. Gyakran egyéb denevérfajokkal társul. Napnyugta után repül ki, hosszú, keskeny szárnyaival gyorsan, kicsit a fecskére emlékeztetően repül. Többnyire magasan vadászik. Tápláléka éjszaka repülő apró lepkékből és más rovarokból áll. Védett.

1

2

3

4

1. Allen galágója (Galago alleni). A galágók a félmajmokhoz, közelebbről a lórifélék családjába tartoznak. Kis termetű éjszakai állatok. Jellemzőjük a hosszú, dúsan szőrözött farok, a nagy szem és a rovarevőkéhöz hasonlóan fejlett fogazat. Afrika meleg éghajlatú tájain élnek. Az Allen galágója apró termetű állatka. Az egyenlítői Nyugat-Afrika nagy őserdeiben él. Ha megriasztják, ágról ágra ugrálva menekül, és pillanatok alatt eltűnik a sötétben. A száraz évszakban nyári álmot alszik. Többnyire két fiókája van, ezek 3 hónapig szopnak.

2. Törpe fülesmaki (Galago senegalensis). Sima bundája szürke, némi vörhenyes árnyalattal. Szemei között és az orr körül jellegzetesen fehér. Hosszú farka a végén dúsan szőrözött. A törpe fülesmaki gyakran látható állatkertekben és állatkedvelők otthonában. Afrikában a Szaharától délre fekvő nagy erdőségek lakója. Kitűnően mászik, ha szükséges, több méteres ugrásokkal veti magát egyik ágról a másikra. A földre csak kivételes esetekben jön le. Hangja éles, néha a gyermeksíráshoz hasonló. Tápláléka elsősorban állati eredetű, különböző lepkékből, termeszekből, tücskökből áll, de néha madárfiókákat is rabol. 1–2 kölykét a nőstény nem viszi magával, hanem a fészekben hagyja őket, míg eleség után jár.

3. Demidov galágója (Galagoides demidovi). A legkisebb galágófaj, az ember tenyerében is elfér. Bundája felül barna, alsóteste és a lábai sárgásak. Szeme feltűnően nagy, füle viszonylag rövid. Közép-Afrikában és a délnyugat-afrikai tengerpartok közelében levő őserdőkben él. Gyakran nappal is mozog. Fogságban könynyen tartható, rovarokat, tejet és gyümölcsöt eszik.

4. Óriás fülesmaki (Galago crassicaudatus). Jóval nagyobb, mint az előbbi faj. Afrika egyenlítőtől délre fekvő erdeiben él.

1

2

3

4

1. Orosz sutaszárnyú mókus (Pteromys volans). Jóval kisebb a mókusnál, a farka is sokkal rövidebb. Elülső és hátulsó lábai között szőrrel borított repülőhártya feszül, mely ugrás közben ejtőernyőszerűen működik. Segítségével a kis állat a facsúcsról ellódulva akár 40 méteres ugrásra is képes! Tulajdonképpeni hazája Szibéria, de előfordul Északkelet-Európában is. Kifejezetten erdőlakó, egész életét a fákon tölti. Elsősorban a kevert állományú erdőket kedveli. Harkályok vájta odúban tanyázik, a nőstény ebben hozza világra 2–4 kölykét. Téli álmot nem alszik. Tápláléka elsősorban különböző fák magvaiból áll, de időnként rovarokat és madárfiókákat is zsákmányol. Táplálékbőség idején raktárakat készít, volt, amelyikben 400 gramm felhalmozott magot is találtak.

2. Burunduk (Tamias sibiricus). Alakja a mókuséra emlékeztet, de a farka kevésbé lompos. Bundája jellegzetesen csíkozott. A Szovjetunió európai felének északkeleti részén az erdős sztyepp lakója, ezenkívül Ázsiában él. Erdei állat, de bozótosokban, folyóárterekben is megtaláljuk. Nappal jár táplálék után, a földön és az ágakon egyaránt ügyesen mozog. Földi lyukakban, kidőlt fák odúiban tanyázik. Téli álma hat hónapig tart, nyomban utána párzik. A nőstény 35–40 napi vemhesség után általában 4–6, de néha akár 12 fiókát is szül. Tápláléka főként magvakból, gyümölcsökből és bogyókból áll, de rovarokat, csigákat, apró rágcsálókat és tojást is eszik. Ahol a burunduk gyakori, mint kártevőt tartják számon. Természetes ellenségei a különböző ragadozó madarakon kívül a róka, a farkas, a görény, a nyest és még számos állat.

3. Szürke mókus (Sciurus carolinensis). Körülbelül akkora, mint a mi mókusunk. Fülein nincsen szőrpamacs. Észak-Amerikából a múlt század folyamán telepítették be a Brit-szigetekre. Új élőhelyén hamar megvetette a lábát, és a közönséges mókust fokozatosan kiszorítja az erdőkből.

1

2

3

1. Tigrisgörény (Vormela peregusna). A hazai görényfajokhoz hasonló alakú és mozgású, de azoknál valamivel kisebb, farka dúsabban szőrözött, színezete feltűnően tarka. Füle viszonylag nagy. Európának csak a délkeleti részein él, egyébként Közép-Ázsiáig honos. Bulgáriában ritka jelenség, a Szovjetunió európai felének déli, délkeleti tájain viszont elég közönséges. Hazánkból nem került elő. A tigrisgörény elsősorban a nyílt területeket kedveli. Előfordul a sziklákkal tarkított domboldalakon, bokrosokban, erdőszélek közelében, de alkalmilag felbukkan a lakott területeken, kertekben, szőlőkben is. Elsősorban az esti szürkületben és éjszaka jár zsákmány után, kevéssé háborgatott vidékeken azonban nappal is láthatjuk. Főként a talajon mozog, de alkalmilag ügyesen mászik. Keresgélés közben gyakran két hátulsó lábára emelkedik, úgy figyel. Föld alatti odújában a nőstény kb. hatheti vemhesség után április-májusban 4–8 fiókát ellik. Évente csak egyszer kölykezik. A kicsinyek 4–5 hétig szopnak, és háromhónapos korukban lesznek önállóak. A tigrisgörény tápláléka különböző apró emlősökből, elsősorban rágcsálókból, a földön fészkelő madarak fiókáiból és tojásaiból, valamint rovarokból áll.

2. Tömpefarkú tobzoska (Manis temmincki). A tobzoskák teste pikkelyes, arcuk megnyúlt, külsejükben inkább hüllőkre, mint emlősökre hasonlítanak. A tömpefarkú tobzoska kifejlett példányai a méteres hosszúságot is elérhetik, súlyuk 6–8 kg. Kelet- és Dél-Afrika száraz bozóterdeiben élnek. Szeretik a homokos talajú területeket. Többnyire éjszaka járnak táplálék után, a nappalt a bozótban vagy üregekben töltik. Hangyákkal, termeszekkel táplálkoznak.

3. Fehérhasú tobzoska (Manis tricuspis). Afrika déli esőerdőinek lakója. A kifejlett állat 75 cm hosszú. Többnyire a fákon mozog, hosszú, mozgékony farkával kapaszkodik.

1

2

3

1. **Ürge** (Citellus citellus). Kopár legelőkön, homokos területeken, vasúti töltések oldalában ma még sokfelé él az ürge hazánkban, de élőhelyei megszűnésével száma egyre csökken. Teste nyúlánk, bundája sárgásszürke, hátán elmosódott pettyezéssel. Fülkagylói rövidek. Európában csak a középső és délkeleti vidékeken él. Társas természetű, ahol megtelepszik, mindig több család található együtt. Nappal jár táplálék után. A földbe függőlegesen lefelé vezető mély lyukat készít, ennek a végén van a tulajdonképpeni vacok. A nőstény április-májusban itt hozza világra 4–7 kölykét. Ezek 15–20 napig szopnak, utána már a felszínre is kilátogatnak, és zöldet fogyasztanak. Önállósodásuk után a közelben készítenek új tanyát maguknak. Napközben a környéken szaladgálnak, időnként két hátulsó lábukra emelkedve kémlelik a környéket. A veszélyre jellegzetes füttyentéssel figyelmeztetik egymást. Az ürge kizárólag növényi anyagokkal: füvekkel, gyökerekkel, magokkal táplálkozik. Ősszel föld alatti lakásának valamennyi kijáratát gondosan eltömi, és téli álomba merül, melyből márciusban ébred. Hazánkban ma még nem védett, de miután állománya rohamosan fogy, előbb-utóbb védelmi intézkedésekre lesz szükség ahhoz, hogy ki ne pusztuljon Magyarország területéről.

2. **Gyöngyös ürge** (Citellus suslicus). Keleti elterjedésű faj, hazánkban nem él. A Szovjetunió európai sztyeppéinek jellemző állata. Termete a mi ürgénkéhez hasonló, de annál valamivel kisebb. Bundájának világos pettyezése rendkívül jellegzetes, erről kapta nevét. Farka rövid, szeme alatt barna folt van. Életmódja a hazai ürgééhez hasonló. Föld alatti járatai igen hosszúak, néha a 7 métert is elérik. Téli álma hosszú, mindössze 5 hónapot tölt ébren. Ősszel rendkívül meghízik, úgy tér nyugovóra.

3. **Törpe ürge** (Citellus pygmaeus). Kis termetű ürgefaj, igen rövid farokkal. A Szovjetunió európai területein gyakori, hazánkban nem él.

1

2

3

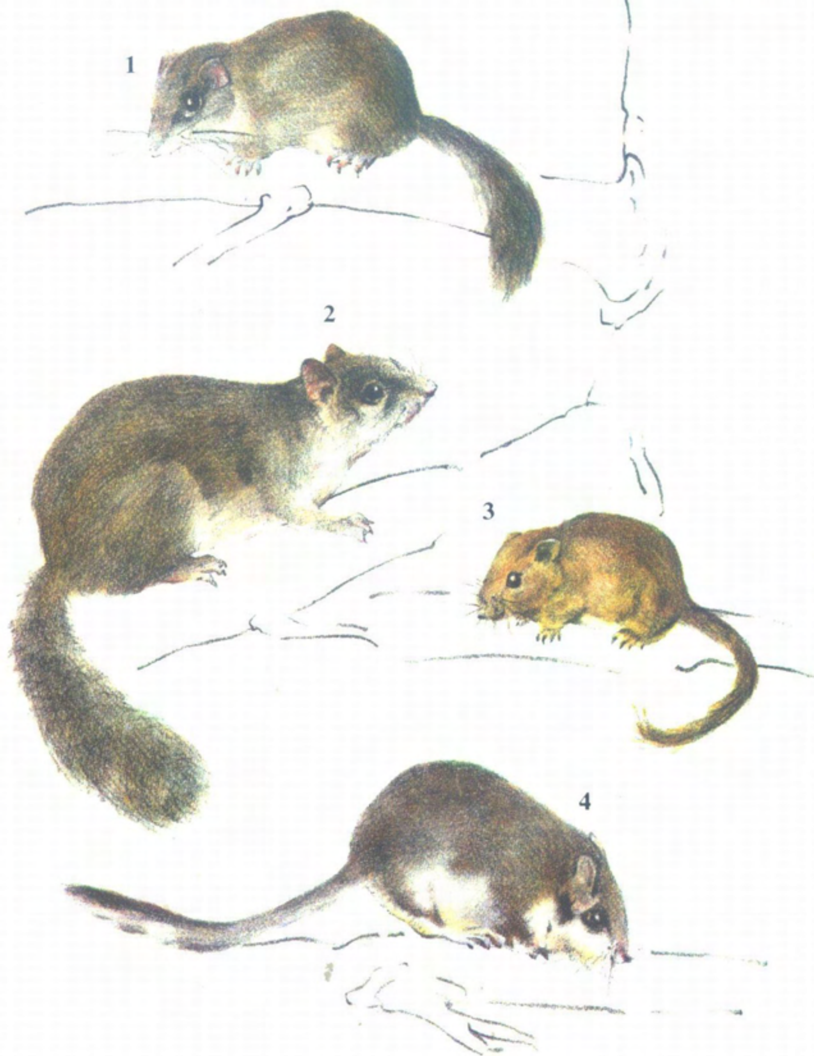
1. Erdei pele (Dryomys nitedula). A pelék külsejükben a mókusra emlékeztető, apró termetű rágcsálók. Az erdei pele Európában a középső és a keleti részeken él, hazánkban nem gyakori. Lombos erdőkben tanyázik, fészkét harkályodúkba vagy a cinegék részére kihelyezett mesterséges fészekodúkba építi, néha fekete- vagy énekes rigó bokron épült fészkét alakítja át a maga számára. Éjszaka jár táplálék után. Gyümölcsöket, bogyókat, magokat, rovarokat fogyaszt. Október–április között téli álmot alszik. Védett.

2. Nagy pele (Glis glis). Házi patkány nagyságú, lompos farkú rágcsáló. Európában csaknem mindenütt előfordul, hazánkban lomberdőkben, parkokban, kertekben él. Megtelepszik padlásokon, tornyokban is. Faodúba, sziklarepedésbe épített fészkében a nőstény 20–25 napi terhesség után 3–10 kölyköt ellik. Ezek 3 hétig szopnak, és a következő tavasszal ivaréréttek. A nagy pele hosszú, 6–8 hónapos téli álmot alszik, miközben mókusszerűen lompos farkával takarózik. Tápláléka mindenféle gyümölcs és mag. Téli álmának megkezdése előtt rendkívül meghízik. Természetes ellenségei a baglyok, a nyest, a nyuszt és a vadmacska, házak körül a házimacska. Védett.

3. Mogyorós pele (Muscardinus avellanarius). A legkisebb hazai pelefaj, csak egér nagyságú. Európában eléggé elterjedt, hazánkban is gyakori. Lomberdőkben, cserjésekben, parkokban él. Fészkét faodúba, gyakran mesterséges cinegeodúba vagy szabadon, a bokrok ágaira építi. A nősténynek 3–5 kicsinye van, amelyek már 5–6 hetes korukban önállóak. Téli álmot alszik. Védett.

4. Kerti pele (Eliomys quercinus). Nagyobb, mint az erdei pele. A szemén áthúzódó fekete csík a füle alá terjed, farka végén feketefehér bojt van. Hazánkban csak bagolyköpetekben találták.

XVI. tábla

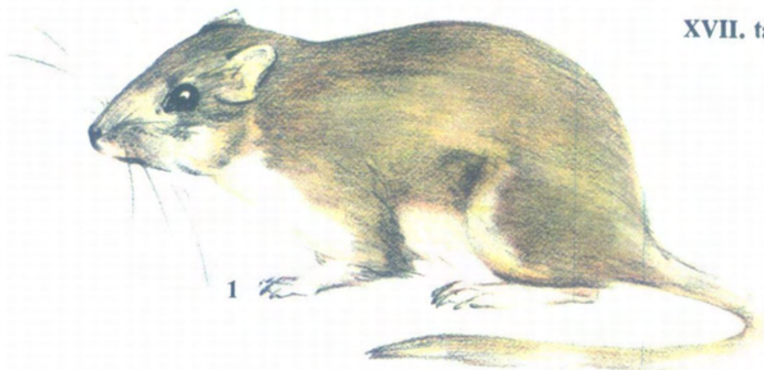

1. Tamariszkusz sivatagi egér (Meriones tamariscinus). A sivatagi egerek apró termetű rágcsálók, melyeknek Kelet-Európa és Ázsia sztyeppéin és félsivatagos területein számos faja él. A tamariszkusz sivatagi egér patkány nagyságú. Hosszú farkát a tövén rövid szőrök fedik, a farok végén a szőrök ecsetszerűen megnyúltak. Bundája barnás, néha vörhenyesbe hajló, hasa és a lábujjak fehérek. A félsivatagok jellemző lakója, de folyóvölgyekben, művelt területeken is előfordul. Föld alatti vackát általában olyan homokdomb alá készíti, melyen valami cserje él. Lakásának néha 5–6 kijárata is van, gyakran több család él egymás közelében A sivatagi egerek rendkívül gyorsan futnak, menekülés közben néha nagyokat ugranak. A pockokkal ellentétben táplálékkeresés közben néha messzire eltávolodnak otthonuktól. Táplálékuk levelekből, hajtásokból és magokból áll, de kikaparják a talajból a gumókat és gyökereket is. Éjszaka mozognak, a nappalt vackukban töltik. Téli álmot nem alszanak. A nőstény évente két-három alkalommal 4–6 fiókát ellik. Természetes ellenségei közé tartoznak a különböző baglyok, a róka, a görény és a menyét.

2. Kis kínai sivatagi egér (Meriones meridianus). Hasonlít az előbbi fajra, de lényegesen kisebb, mindössze erdei egér nagyságú. Bundája világos homokszínű, hasa hófehér. Hosszú farka egyszínű agyagsárgás. A homokos talajú, növényzettel ritkásan borított területeken él, de előfordul az erdőkben található homokfoltokon is. Bár helyenként nagyon gyakori, telepesen soha nem fordul elő, az egyes állatok mindig külön készítenek járatokat maguknak. Ha a hajnal táplálkozás közben lepi meg őket, ott helyben ásnak lyukat maguknak. A nőstény évente kétszer-háromszor 4–7 fiókát ellik.

3. Líbiai sivatagi egér (Meriones erythrourus). Patkány nagyságú, farkának tövi része rozsdavörös. Ázsián kívül Észak-Afrikában él. Ősztől tavaszig nappal is mozog.

XVII. tábla

1. Hörcsög (Cricetus cricetus). Rókavörös, fekete és fehér színeivel, zömök testével és kurta farkával közismert rágcsálóink közé tartozik. Európában elsősorban a középső és keleti részeken él. Hazánkban különösen az Alföldön gyakori, és helyenként komoly mezőgazdasági kártevő. Önmaga ásta alagútrendszerben él, járatai akár két méter mélyre is lenyúlnak. Lakásának rendszerint 5–6 kijárónyílása is van. A hörcsög összeférhetetlen természetű állat, a hím is csak a párosodás idején keresi fel a nőstényt. Évente kétszer 6–15 utóda van. Tápláléka úgyszólván valamennyi termesztett növény. Ősszel raktárakat készít, ahová pofazacskóiban hordja be a táplálékot. Néha 20–30 kg napraforgót, burgonyát és kukoricát gyűjt össze. Szívesen fogyaszt állati eredetű táplálékot is. Téli álma nem mély, ha felébred, raktáraiból falatozik. A hörcsög bátor állat, ha megszorítják, habozás nélkül nekiugrik a kutyának, sőt az embernek is.

2. Törpe hörcsög (Cricetulus migratorius). Kisebb pocok nagyságú, bundája szürke, fekete szeme nagy. Kelet- és Délkelet-Európában, ezenkívül Ázsiában él. Kultúrterületeken, homokos és félsivatagos vidékeken egyaránt előfordul. Gyakori a veteményeskertek, szénapajták közelében. Lakóüregét maga ássa, vagy pockok járatait foglalja el. Nem alszik téli álmot, de hideg időben kevesebbet mozog. Növényi és állati táplálékot egyaránt fogyaszt.

3. Örvös lemming (Dicrostonyx torquatus). A lemmingek apró termetű, tompa orrú, rövid farkú rágcsálók, melyek Európában ma csak az északi tájakon élnek, de évezredekkel előbb hazánk mai területén is előfordultak. Időnként, ha állományuk túlszaporodik, tömegesen kelnek vándorútra, és tekintélyes utakat tesznek meg. Az örvös lemming bundája télen fehéres (3), nyáron vörhenyes színezetű (3/a) világos nyakörvvel. Növényekkel táplálkozik.

1

2

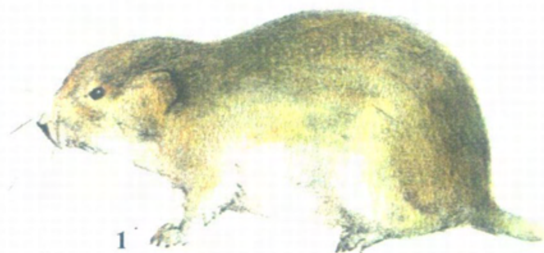
3

3/a

1. Mezei pocok (Microtus arvalis). Ezt a rövid farkú, szürkésbarna bundájú kis rágcsálót a mezőgazdaság első számú közellenségeként szokták emlegetni. Nem véletlenül, mert különösen 3–4 évenként jelentkező túlszaporodási idején nemcsak a kalászos és pillangós növényekben, hanem a répában és burgonyában is komoly károkat okozhat. Rendkívül szapora. A nőstény évente 5–6 alkalommal 4–6 utódot hoz a világra, s a tavaszi fiatalok már abban az évben maguk is szaporítanak. A mezei pocok mezőgazdaságilag művelt területeken, réteken, legelőkön, vasúti töltések oldalában egyformán otthon van. Zárt erdőbe nem megy, de télen a lakott területekre, gabonaraktárakba is behúzódik. Járatait maga készíti a földben, az egyes nyílások között keskeny ösvények biztosítják az összeköttetést. Természetes ellenségei közül első helyen áll az ölyv, a vércse, a bagoly és a róka, de sokat elfogyaszt a görény és a menyét is. Pocokjárásos években az ölyvek tápláléka úgyszólván kizárólag mezei pocokból áll. A csaknem egész Európában elterjedt és gyakori állatka elleni küzdelemben ma már egyre nagyobb súlyt helyeznek a biológiai védekezés módjaira.

2. Társas pocok (Microtus socialis). A mezei pocokra hasonlít, de valamivel kisebb. Keleti elterjedésű faj, mely a Szovjetunió déli és délkeleti vidékein, különösen a száraz sztyeppéken mindenütt gyakori. Érdekes, hogy ennek ellenére sem bírja az erős napsugárzást, a közvetlen napfénynek kitett állatok 10–15 perc alatt elpusztulnak. A társas pocok nyári időben éppen ezért kizárólag éjszaka jár táplálék után. Minél gyérebb a növényzet, annál több járatot készítenek a föld alatt. Egyetlen pocok havonta 60 kg földet képes a felszínre hozni. A szaporodási időszak kora tavasztól a tél beálltáig tart. A nőstények 30–35 naponként 6–9 kölyköt ellenek. A fiatalok már 15 napos korukban kijárnak az üregből, és zöldet is fogyasztanak, egyhónapos korukban már ivarérettek.

1

2

1. Erdei pocok (Clethrionomys glareolus). A mezei pocokhoz hasonló nagyságú és alakú, de vörhenyes bundája attól jól megkülönbözteti. Csaknem egész Európában előfordul, hazánkban a ligetes erdőkben, bokrosokban, folyóárterekben, mindenütt közönséges. Felbukkan az erdőkkel határos legelőkön, réteken és szántóföldeken, télire néha pajtákba, szalmakazlak alá húzódik. Az erdőkben különösen a nedvesebb talajú részeket kedveli. Egyszerű odúját gyökerek közé, sziklák alá fúrja, a nőstény ott készíti el fészkét, ahol évente két–négy alkalommal 5–10 fiókát hoz a világra. A fiatal állatok gyorsan növekednek, és már kéthónapos korukban ivarérettek. A mezei pocokéhoz hasonló túlszaporodások ennél a fajnál azonban nem fordulnak elő. Tápláléka füvekből, az erdőben található magokból, fakéregből és rovarokból áll. A csemeték törzsének megrágcsálásával erdészetileg kárt okoznak. Természetes ellenségei között első helyen a róka, a nyuszt, a nyest és a macskabagoly áll.

2. Nagyfogú erdei pocok (Clethrionomys rufocanus). Az előbbinél nagyobb. Bundája felül vörhenyesbarna, oldalai szürkék. Európában csupán Skandináviában, ott is az északi részeken, fenyő-, nyír- és fűzállományokban, sziklák között él. Életmódja az erdei pocokéhoz hasonló, de nincs annyira fás területekhez kötve. Ügyesen mászik, néha felbukkan lakóépületekben is. Tápláléka különböző füvekből, hajtásokból, gyökerekből áll, de itt-ott rovarokat is fogyaszt. Nappal is jár táplálék után.

3. Földi pocok (Pitymys subterraneus). Kisebb, mint a mezei pocok, melyhez igen hasonlít, de háta sötétszürke, vörhenyesbarna árnyalattal, szeme kicsi, füle alig látszik. Európában elsősorban a középső és déli részeken él. Hazánkban főként erdei faj, a nedvesebb talajú részeket kedveli. Elsősorban éjszaka mozog, de csendes erdőben nappal is láthatjuk.

1

2

3

1. Patkányfejű pocok (Microtus oeconomus). Ez a mezei pocokhoz hasonló külsejű, de annál nagyobb rágcsáló valamikor a jégkorszak idején Európa középső tájain mindenütt előfordult. Állománya azóta északra szorult vissza, de a Kárpát-medencében, mindenekelőtt hazánkban néhány ponton szigetszerűen megmaradt. A nedves, mocsaras területeket kedveli. Föld alatti fészkéhez több alagutat is készít, ezek egyike rendszerint a víz közelében nyílik. Kitűnően úszik, menekülés közben alámerül, és a felszín alatt igyekszik rejtekébe. A nőstény mohából, kákából és gyékényből készített fészkében évente három-négy alkalommal 6–8, néha 10 fiókát ellik. Tápláléka fűfélékből és egyéb növényi anyagokból áll. Nappal és éjszaka egyaránt mozog. Mint ritka maradványfaj, védett.

2. Csalitjáró pocok (Microtus agrestis). Valamivel nagyobb, mint a mezei pocok. Európában csak a középső és az északi részeken él, hazánkban a Dunántúl déli és délnyugati feléből ismerjük. Életmódja a patkányfejű pocokéhoz hasonló, szintén a nedves réteken, mocsarak közelében, mély fekvésű mezőgazdasági területeken, ligetes, nyirkos talajú erdőkben él. Főként éjszaka mozog, de néha nappal is jár táplálék után. Különböző füveket, gyökereket rágcsál, télen a fák kérgét is eszi. Fészkét föld alatti odújában, de néha csak a növényzet közé, a talajra építi. A nőstény évente kétszer-háromszor 5–7, néha több fiókát szül. Ritkasága miatt védett.

3. Havasi pocok (Microtus nivalis). Nagyobb, mint a mezei pocok, bundája jellegzetesen szürke. Európa középső és déli tájainak magas hegységeiben szigetszerűen él. Hozzánk legközelebb Szlovákiában fordul elő. A hegyekben 4700 méterig hatol fel. Kedveli a sziklás, napsütötte tisztásokat, a patakok környékét, gyakran behúzódik erdei faházak belsejébe is. Főként nappal jár táplálék után. Szaporodásmódja nagyjából megegyezik az előbbi fajokéval.

XXI. tábla

1. Vízipocok (Arvicola terrestris). Az Amerikából Európába behurcolt pézsmapockon kívül a legnagyobb hazai pocokfaj, kisebb patkány nagyságú. Nádasok szélén, árokpartokon, mocsarakban mindenütt előfordul. Néha a víztől viszonylag távol, réteken, kertekben, kukoricaföldön is tanyát üthet, de mindig ragaszkodik a sűrű növényzethez. Tekervényes járatait patakpartok oldalába, vízből kiemelkedő kis szigetekbe vájja. A kijáratok közül néhány mindig közvetlenül a vízbe nyílik. Kitűnően úszik, és bár elsősorban éjszakai állat, nyugodtabb helyeken nappal is megfigyelhetjük. Tápláléka a vízirózsától kezdve a nádhajtásokon keresztül egészen a termesztett növényekig nagyon változatos. Kagylókat, rákokat és rovarokat is eszik. A nőstény a föld alatt vagy a nádtorzsák között szabadon épített fészkében évente háromszor-négyszer kölykezik. A fiókák száma általában 6–8, de feljegyeztek már 14-es fészekaljat is. A tavasszal született kicsinyek a mezei pocokhoz hasonlóan még abban az évben maguk is szaporítanak. Ahol nagyon elszaporodik, telepesen él együtt, és károkat okozhat.

2. Nyugati vízipocok (Arvicola amphibius). Valamivel nagyobb, mint a hazánkban honos faj. Elterjedése Európa nyugati és délnyugati részeire korlátozódik. Folyók, tavak mentén, nedves réteken él, de kertekben, szántóföldeken is előfordul. Életmódja nagyjából megegyezik a közönséges vízipocokéval, fészkét néha fűzfák alacsony odvába rejti.

3. Havasi őspocok (Dolomys bogdanovi). Európa talán legritkább apróemlős-faja, melynek életmódjáról, szokásairól ma is csak nagyon keveset tudunk. Valamikor sokkal gyakoribb volt, élt hazánk területén is, de azután már azt hitték, végképp kipusztult. Végül a jugoszláviai hegyekben sikerült megtalálni, s ma is csak néhány pontról ismerjük előfordulását. Sziklás hegyi lejtőkön él, táplálékát az ottani szegényes növényzet adja. Csekélyke állományát főleg a gyűjtők veszélyeztetik.

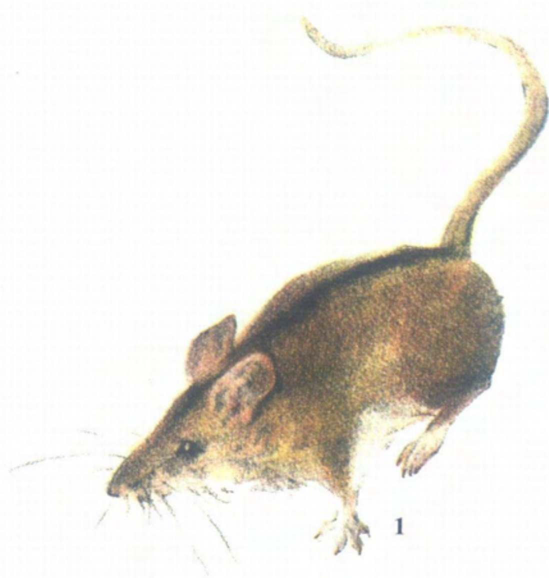

1

2

3

1. Pirók egér (Apodemus agrarius). A hátán végighúzódó fekete csík nagyon jól elkülöníti rokonaitól, legfeljebb a hazánkban igen ritka csíkosegérrel téveszthetjük össze. Keleti elterjedésű faj, Európa középső részein már csak helyenként él. Hazánkban a Dunántúl déli feléről, a Csepel-sziget környékéről és az ország északkeleti részéből ismerjük. Mezőgazdasági területeken, réteken, folyóártéri erdőkben él, de felbukkan ligetekben, kertekben is. Télire lakóházakba, pajtákba is behúzódik. Főként éjszaka mozog, de nappal is láthatjuk. Téli álmot nem alszik. Egyes években állománya a megszokottnak többszörösére emelkedik. A nőstény évente három-négy alkalommal 5–6 fiókát ellik, melyek két és fél hónapos korukban már maguk is ivaréretttek. A pirók egér hazánkban nem tartozik a leggyakoribb apró rágcsálók közé, de azokban az években, amikor állománya felszaporodik, mezőgazdasági károkat okozhat.

2. Törpe egér (Micromys minutus). Csinos, apró egérke, mely életmódját tekintve erősen eltér társaitól. Míg ugyanis a többi hazai egérfaj földi lyukban, épületek üregeiben vagy más alkalmas helyen tanyázik, a törpe egér növényi anyagokból készített öklömnyi fészkét árokparti kórók közé, nádszálakra építi. A fészek föld feletti elhelyezkedéséből is következik, hogy a kis állat kitűnően kúszik, ügyesen kapaszkodik egyik nádszálról a másikra, közben hosszú farkával rögzíti magát. Hazánkban elsősorban nádasok környékén, gazos árokpartok mentén, folyóárterekben él. Szapora állat, a nőstény évente háromszor-négyszer ellik, egy-egy alkalommal 4–8 kölyke van. Téli álmot nem alszik, de az ebben az időszakban készített fészke nagyobb, mint a nyári, és főként mohából áll. Ilyenkor néha pajtákba, istállókba is behúzódik. Ellenségei elsősorban a különböző baglyok, azután a hermelin, a menyét, a görény és a róka. A törpe egér jól berendezett és megfelelő magasságú terráriumban könnyen tartható. Eleségül különböző magokat és gyümölcsöt adhatunk. A fogságban is szaporodik.

1

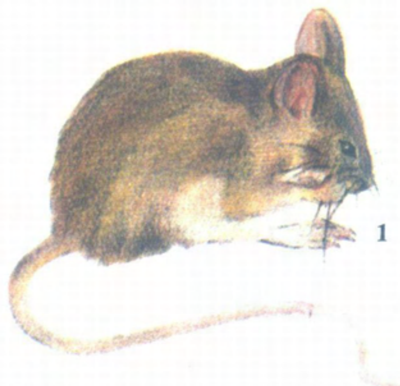

2

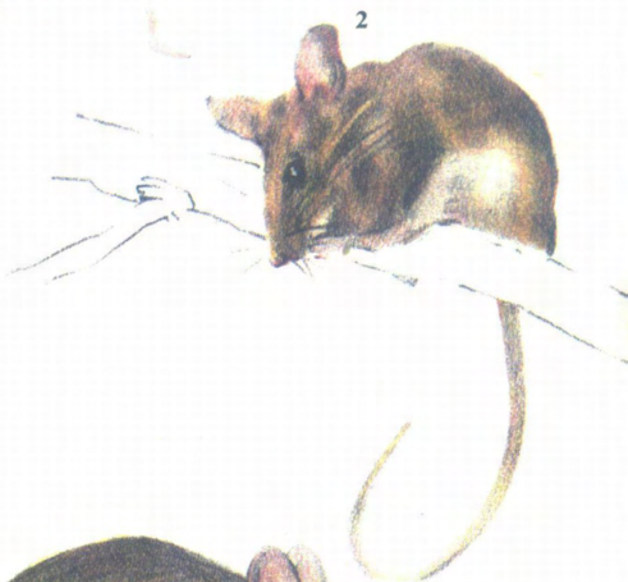
1. Erdei egér (Apodemus sylvaticus). A hazai apróemlős-fajok közül egyike a leggyakoribbaknak. Erdőkben, ligetekben, bokrosok környékén és mezőgazdasági területeken egyaránt előfordul. Elsősorban éjszaka és szürkület táján tevékenykedik. Társas természetű. Föld alatti üregeit maga készíti, de miután igen ügyesen kúszik, harkályodúkban vagy a cinegék részére kihelyezett mesterséges odúban is tanyát üthet. Ugyanitt télire eleséget is gyűjt magának. Mozgása gyors, váratlan, nagy ugrásokkal menekül. A nőstény füvekből és más növényi anyagokból készített fészkében évente háromszor-négyszer 5–6 utódot szül. Ezek eleinte csupaszok és vakok, de gyorsan növekednek, és 3 hónapos korukban már ivarérettek. Tápláléka elsősorban különböző fák terméséből, a mezőkön a termesztett növények magvaiból áll. Az ősszel lakóházakba és kamrákba húzódott példányok rágcsálásuk miatt általában nem kívánatos látogatók. Az erdei egér állománya vidékenként és évenként erősen ingadozhat.

2. Sárganyakú erdei egér (Apodemus flavicollis). Valamivel nagyobb, mint az előbbi. Bundájának vörhenyesbarna színe rendszerint éles határral különül el az alsótest fehér szőrzetétől. Torkán sárgás örv, de legalábbis nagyobb folt látható. Európa legnagyobb részén honos, a hegyekben 2000 méterig is felhatol. Hazánkban elsősorban erdőlakó. Vacka gyökerek között, sziklarepedésben, ölfarakás alatt, földi lyukban van. Még ügyesebben mászik, mint az erdei egér, a természetes és kihelyezett mesterséges odúkat a kisemlősök közül leggyakrabban ez a faj foglalja el. Legfőbb ellenségei a baglyok, főként az erdei fülesbagoly és a macskabagoly, ezenkívül a nyest, a nyuszt és a róka. Házak körül a macska vadászik rá.

3. Szirti egér (Apodemus mystacinus). Elterjedése a Balkán déli felére szorítkozik. Sziklás talajú erdőkben, bokrosokban, kőfalak közelében tanyázik. Életmódja alig ismert.

XXIV. tábla

1. Vándorpatkány (Rattus norvegicus). Az emberek nagy többsége már eleve ellenszenvet érez a rágcsálókkal szemben, és ez a patkányokra még inkább áll. A vándorpatkány világpolgár, mindenütt megvetette a lábát, ahol csak az ember megjelent. Elsősorban városokban, kikötőkben, csatornarendszerekben tanyázik, de egy része a nyári időszakban a földekre, kertekbe is kihúzódik, és az ősz beálltáig ott marad. A kifejlett állat bundája általában barna, de feketések is akadnak. Előrelapított füle nem éri el a szemet. Miután a vándorpatkány a raktárakban és egyebütt okozott nagy gazdasági kár mellett különböző járványok terjesztője is lehet, széles körű és a legmodernebb eszközökkel dolgozó „hadjárat" indult ellene. Legutóbb Budapesten volt ilyen intézményes patkányirtás. A rendkívül alkalmazkodóképes és hihetetlenül szapora állat azonban igyekszik elveszített területeit újból meghódítani. A nőstény három-öt alkalommal ellik évente, egyszerre 7–8, de néha 12 kölyke is van. Ezek 3 hónapos korukban már ivaréretteк. Miután elsősorban éjszaka mozog s ráadásul az épületeknek főként a föld alatti részeiben, ritkán kerül szem elé, de hátrahagyott ürüléke és a rágásnyomok alapján jelenléte könnyen megállapítható. Kitűnően úszik, többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy a hajók közvetítésével a legtöbb kikötőben megjelent. Amerika egyes nagy kikötővárosaiban óriási költséggel igyekeznek útját a tenger felől elvágni. Természetes ellenségei a nagyobb baglyok, különösen az uhu, valamint a görény és a menyét. A házi macskák a kifejlett patkányt csak ritkán fogják meg, legtöbbjük inkább elkerüli az erős és ugyancsak harapós állattal való találkozást.

2. Házi patkány (Rattus rattus). Kisebb, mint a vándorpatkány, bundája feketés. Füle előrelapítva a szeméig ér. Európa legnagyobb részén honos, de elterjedése egyenlőtlen. Élőhelyeiről a vándorpatkány szorította ki.

XXV. tábla

1

2

1. Házi egér (Mus musculus). Az éléskamrák, pincék és padlások apró szürke lakóit szinte mindenki ismeri. Kevesen tudják azonban, hogy Európa déli, középső és keleti részein a házi egerek egy része a mezőkön a pirók egérhez hasonló életmódot folytat. Földi lyukakban élnek, és táplálékukat egész éven át a környéken található növények és azok magvai alkotják. Ősszel a tarlókon talált kalászokat és a kipergett szemet egy kupacba hordják, és földdel betemetik. Az úgynevezett güzühordás és a fészek között föld alatti folyosó vezet, az összetartó család tagjai ezen át közlekednek. Néha komoly mennyiséget gyűjtenek össze, a Szovjetunióban találtak már 7–16 kg-os raktárakat is. Az ember közelében élő állomány merőben más életmódot folytat. Egy-egy család tagjai leélhetik életüket ugyanabban a kamrában, pincében vagy padláson. Táplálékuk az ember jóvoltából biztosítva van, így napi mozgásterületük nagyon kicsi. A házi egér általában éjszaka mozog, de ahol csendet és nyugalmat talál, nappal is előmerészkedik rejtekéből. Jelenlétét legbiztosabban az apró ürülékekről állapíthatjuk meg, de ahol nagyon elszaporodtak, a vizelet szaga, „az egérszag" is nyomban érezhető, mihelyt a helyiségbe lépünk. A nőstény a fészkét küszöb alá, fali lyukba, szekrények limlomjai közé készíti, s ehhez mindenféle apróra rágott papírt, rongyot stb. felhasznál. Évente négyszer-hatszor ellik, egyszerre 4–8 (10) fiókája van. Az ellések 30–35 naponként követik egymást, a fiatalok 2 hónapos korukban ivaréréttek. Főként a gyöngybagoly és a házimacska pusztítja.

2. Egyiptomi tüskés egér (Acomys cahirinus). Külsejében az erdei egerekhez hasonlít, de azoknál kisebb. Háta középvonalában tüskés, kemény szőrszálak merednek föl, magyar neve innét származik. Ázsiai elterjedésű, Európában csak Görögország déli felén él. Elsősorban a száraz talajú, sziklás területeket kedveli. Éjszaka jár táplálék után. Életmódját csak nagyon kevéssé ismerjük.

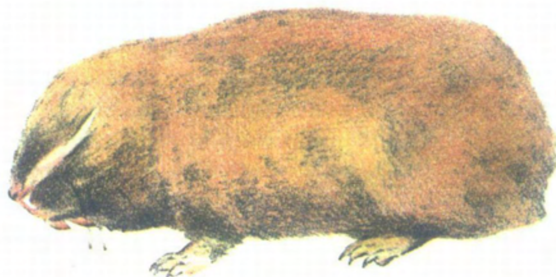
1

2

1. Nyugati földikutya (Spalax leucodon). A földikutyák életmódja és nagysága a vakondéra emlékeztet. Elkorcsosult szemük alig gombostűfejnyi, fülük is csökevényes. Egész életüket a föld alatt élik le, a felszínre csak ritkán és rövid időre jönnek. Hazánkban a nyugati földikutya csak az Alföld néhány pontján él, az állomány a korábbi kíméletlen üldözés és élőhelyeinek felszámolása miatt erősen megfogyott. Ma teljes védelem alatt áll, nemzetközileg is komoly természetvédelmi értéket jelent. Járatai mélyre – másfél, télen akár hárommméternyire – vezetnek le a föld alá. A növények gumóit és gyökereit alulról közelíti meg, s úgy fogyasztja el. Raktárakat is készít, ahová hagymát, burgonyát, sárgarépát, gyökereket halmoz össze. A járatok készítése közben feleslegessé vált földet a felszínre nyomja ki, így keletkeznek a vakondéra emlékeztető, de annál nagyobb és durvább rögökből álló túrásai. A földikutya nem szapora állat, a nőstény évente általában csak egyszer, 2–4 kölyköt ellik. Téli álmot nem alszik, de hideg időben napokig a vackán marad. A földikutya utolsó hazai mentsvárai azok az ősgyepek, melyek védelem alá kerültek. A védelemnek köszönhető, hogy az utóbbi években az állomány lassú emelkedését figyelték meg.

2. Keleti földikutya (Spalax micropthalmus). Az előbbihez hasonló, de annál valamivel nagyobb termetű. Bundájának színe szürke, feje teteje fehéres. Elterjedése Kelet-Európa. A Szovjetunió egyes területein, ahol ez a földikutyafaj ma még gyakori, a kártevők közé sorolják. Járatai elsősorban a felszín alatt, csekély mélységben vezetnek, és összességükben akár 400 m hosszúak is lehetnek. Túrásai is rendkívül nagyok, kerületük néha eléri a három métert! Találtak már olyan raktárat, ahol több mint 14 kg élelem, gyökérdarabkák, burgonya, tölgymakk és más táplálék volt felhalmozva. Rejtett életmódja miatt a földikutyának alig van természetes ellensége.

1

2

1. Csíkosegér (Sicista subtilis). A szöcskeegerek egyetlen hazai képviselője. Keleti elterjedésű, Magyarországon csak az Alföld néhány pontján él. Hosszú farka és a hátán végigfutó fekete csík jellemzi. Kisebb, mint a szintén csíkos hátú pirók egér. Helyenként száraz legelőkön, másutt kultúrterületeken él. Elsősorban éjszaka mozog, nappal csak ritkán jön elő föld alatti rejtekéből. Farkát kapaszkodásra is használja. Fészkét földi lyukban, néha bokrok alá, finom növényi anyagokból építi. Téli álmot alszik. Tápláléka apró magokból, rovarokból áll. Életmódjáról, szaporodásáról keveset tudunk. Ritkasága miatt védett.

2. Északi csíkosegér (Sicista betulina). Nagyon hasonlít az előbbihez, de a farka még hosszabb. Európában inkább északi elterjedésű, de előfordulása mindenütt szigetszerű. Néhány helyen, így például Csehszlovákiában, Közép-Európában is előfordul. Erdőkben él, ahol a nedvesebb talajú részeket kedveli. Éjszaka jár táplálék után. Ügyesen mászik, menekülés közben néha nagyokat ugrik. Ellenségei elsősorban a különböző baglyok közül kerülnek ki, de pusztítja a nyest, a menyét és a róka is.

3. Nagy lófejű egér (Alactaga major). Az ugróegerekre az erős és hosszú hátulsó lábpár jellemző. Viszonylag gyengék az elülső lábak, melyeket ugrálás közben a kengurukra emlékeztetően maguk előtt tartanak. A nagy lófejű egér a Szovjetunió sztyepp és erdős sztyepp területein mindenütt gyakori, de előfordul Szibéria nyugati felén is. Föld alatti üregeit főleg nagy metszőfogaival ássa ki. Járatainak teljes hossza több méter is lehet. Növényi táplálékkal, füvekkel és magokkal él. A dinnyeföldeken a termés megdézsmálásával káros.

4. Ötujjú ugróegér (Alactaga euphratica). A Közel-Kelet és csaknem az egész Arab-félsziget jellemző lakója. Életmódja nagy vonalakban megegyezik a többi ugróegérfajéval.

XXVIII. tábla

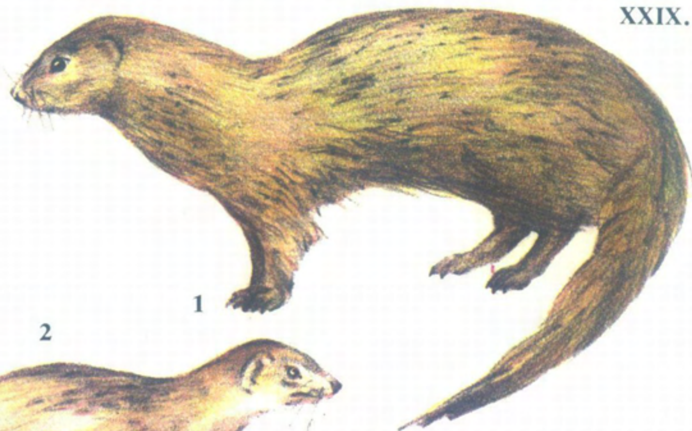

1. Európai ichneumon (Herpestes ichneumon). Hossza farkával együtt eléri az 1 métert. Bundája barnás, farka igen jellegzetes: a tövénél vaskos, a végén elhegyesedő. Európában eredetileg csak Spanyolországban élt, betelepítés útján azonban Jugoszláviába és legújabban Olaszországba is eljutott. Egyébként afrikai és ázsiai elterjedésű. Kipling *Riki-tiki-tévi* című könyve révén mint monguz ismert. A nyílt, lehetőleg vízhez közel eső helyeket kedveli. Éjszaka jár zsákmány után. Mindent elfog, ami csak az útjába kerül. Különösen sok patkányt pusztít, de megöli a halálos mérgű homoki viperát is. A baromfiak között tett kártétele miatt helyenként üldözik. Állatkertekben gyakran látható.

2. Törpe ichneumon (Helogale parvula). Sokkal kisebb, mint európai rokona. Afrika déli és délkeleti tájain él, ahol a száraz szavannán és az erdőkben tanyázik. Társas természetű, néha egy nagyobb termitavárban 10–15 vagy még több állat lakik együtt. Főként rovarokkal él, de apró hüllőket is fogyaszt, s kirabolja az útjába kerülő madárfészkeket. A nőstény 2–4 kölykét sziklaüregben vagy faodúban hozza világra.

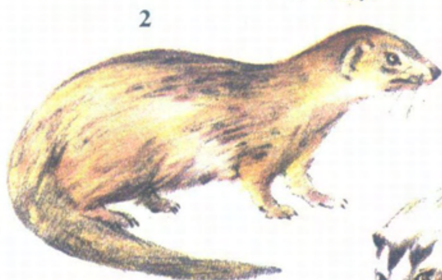
3. Zorilla (Ictonyx striatus). Görény nagyságú ragadozó, igen jellegzetes színezettel. Afrika középső, keleti és déli tájain él. Elsősorban a szavannák és más nyílt területek lakója, de a magasabb hegyekben is előfordul. Főként éjszaka mozog, a nappalt sziklaüregben vagy földi lyukban alvással tölti. Apró rágcsálókra vadászik, de hüllőket, néha nagyobb kígyókat is zsákmányul ejthet. Felingerelve bűzös váladékát lövi támadója felé.

4. Szurikáta (Suricata suricata). Kis testű, társasan élő állatfaj, mely Dél-Afrika száraz sztyeppéin földi lyukakban telepszik meg. Rendkívül kíváncsi természetű, gyakran ürge módjára felemelkedve leselkedik. Nappal keresi rovarokból, csigákból és apró emlősökből álló táplálékát. Állatkertekben könnyen tartható.

1

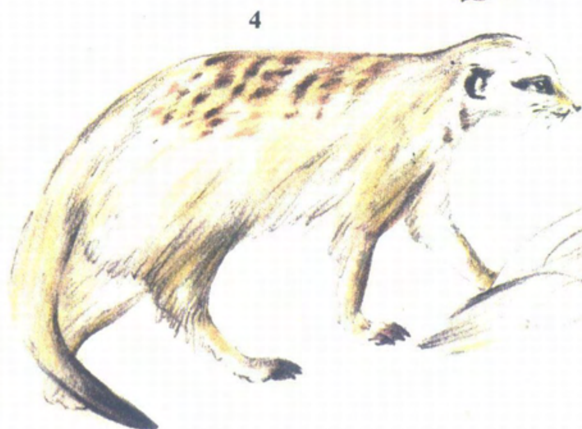
2

3

4

NÉVMUTATÓ

(A római számok a színes táblákat, az arab számok a képeket ismertető szövegoldalakat jelölik)

HU ISSN 0324-3168

ISBN 963 11 2411 8

Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest
Felelős kiadó: Szilvásy György igazgató
Kossuth Nyomda (80.0526) Budapest, 1981
Felelős vezető: Bede István vezérigazgató
Felelős szerkesztő: Karádi Ilona
Szakmailag ellenőrizte: Dr. Tópál György
A szöveget gondozta: Simon Károlyné
Műszaki vezető: Haás Pál · Képszerkesztő: Árva Ilona
Műszaki szerkesztő: Végh Judit
115 000 példány · terjedelem: 2,8 (A/5) ív · IF 4071

18,50 Ft

A Búvár Zsebkönyvek eddig megjelent kötetei

Madarak (3. kiadás)
Vadvirágok 1. (3. kiadás)
Gombák (2. kiadás)
Halak (3. kiadás)
Lepkék (2. kiadás)
Dísznövények (2. kiadás)
Csigák, kagylók
Fák, bokrok (2. kiadás)
Legyek, hangyák, méhek, darazsak (2. kiadás)
Vadak (2. kiadás)
Ásványok
Mohák, zuzmók, harasztok (2. kiadás)
Bogarak (2. kiadás)
Kövületek
Kutyák (2. kiadás)
Kígyók, békák
Díszmadarak (2. kiadás)
Vadvirágok 2. (2. kiadás)
Kultúrnövények 1. (2. kiadás)
Pókok, skorpiók (2. kiadás)
Háziállatok (2. kiadás)
Gyümölcsök (2. kiadás)
Ősállatok (2. kiadás)
Kultúrnövények 2.
Felhők
Állatkerti emlősök
Állatkerti madarak
Gyógynövények
Tengeri állatok 1.
Tengeri állatok 2.
Emberek
Kaktuszok, pozsgások
Fűszernövények
Különös növények
Kisemlősök

